

แนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤติ นากุ้งของชาวบ้านอำเภอรโนดจังหวัดสงขลา

The Guidelines of Restoration Vocational
After The Prawn Farming Crisis of the in Habitants
At Ranote District, Songkhla Province

จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (Jakkrit Juthathiprat)¹
ไพบูลย์ ดวงจันทร์ (Phaiboon Duangchan)²
นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต (Nipon Tibsirinimit)³
อุทิศ สังขรัตน์ (Utitt Sungkharat)⁴

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤติ นากุ้งของชาวบ้านอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และผู้เลี้ยงกุ้งจำนวน 27 คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาคำอธิบาย และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพ มี 6 แนวทางดังนี้
1) การปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงกุ้งสำหรับผู้ที่ต้องการเลี้ยงกุ้งต่อไปโดยการลดต้นทุนการผลิต เช่น การเลี้ยงที่ต้องลดปริมาณยา และสารเคมี แต่เน้นเรื่องชีวภาพมากขึ้น หรือเปลี่ยนจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำมาเป็นกุ้งขาวที่ใช้ทุนน้อยกว่า เป็นต้น 2) ปรับเปลี่ยนพื้นที่บ่อกุ้ง เป็นบ่อเลี้ยงปลา เช่น ปลานิล ปลากะบอก ซึ่งลดต้นทุนเรื่อง

¹นักศึกษาลัทธิสุตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

Doctorate student Program in Cultural Studies, Thaksin University

²รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Associated Professor in Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

Assistant Professor Dr. in School of Liberal Arts, Walailak University

⁴อาจารย์ ดร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

Lecturer Dr. in Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus

อาหาร และการดูแลง่ายกว่า 3) ปรับเปลี่ยนพื้นที่เลี้ยงกุ้งมาปลูกพืชสวนครัวโดยมีการลงทุนปรับปรุงดินจากดินเค็มให้ดินมีคุณภาพดินดีขึ้น ใช้ปุ๋ยขาว ปุ๋ยคอก ชื้อหน้าดินจากที่อื่นมาถมปรับพื้นที่แล้วปลูกพืชล้มลุกซึ่งรากไม่ลึก เช่น พริก มะเขือ แตงกวา ถั่ว ฯลฯ 4) ปรับพื้นที่เป็นไร่นาสวนผสม ทั้งนี้บ่อกุ้งเดิมใช้เลี้ยงปลานิล คั้นบ่อปรับคุณภาพดินปลูกพืชสวนครัว เช่น ตะไคร้ พริก มะเขือ และเลี้ยงสัตว์ผสมรอบๆ บ่อ เช่น เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว เป็นต้น แต่ไม่สามารถปลูกข้าวได้เพราะดินยังเค็ม 5) ปรับพื้นที่บ่อกุ้งเป็นสวนปาล์มน้ำมันโดยการถมบ่อกุ้งแล้วขุดร่องใหม่ทำแปลงปลูกปาล์มน้ำมัน ทั้งนี้จะต้องมีการปรับสภาพหน้าดินเสียก่อน 6) ปรับเปลี่ยนอาชีพจากการเลี้ยงกุ้งไปเป็นอาชีพอื่นๆ เช่น ค้าขาย หรือเปิดกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

คำสำคัญ : แนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพ, วิถีตุนากุ้ง, ชาวบ้านอำเภอรโนด

Abstract

The objective of the study was to investigate the guidelines for earning restoration after the prawn farming crisis of the residents in Ranote District, Songkhla Province. The study was a qualitative study employing the following instruments to collect the data. They were in-depth interviews, a non-participant observation and a group conversation. The data were obtained from 27 people including local scholars, local academics, community leaders, and prawn farmers. The data were analyzed in order to present a descriptive analysis.

The result showed that there were 6 ways to restore earning: 1) change the way of prawn farming for those who still desired to continue their farms by reducing the cost of production such as reducing the use of drug and chemicals and emphasizing more on biological ways, or change from raising black tiger prawns to white prawns which had a lower cost, 2) change the prawn farm area to raise fishes such as tilapia, mullet, which could reduce the cost of food and is easier to manage, 3) change the prawn farm area to be a home-grown vegetable garden by using lime and manure to improve soil quality of alkaline soil or purchasing soil surface from other places to cover the area in order to grow annual crops with short roots such as chili, eggplants, cucumbers, and long beans, 4) improve the land for multiple purposes by farming tilapia in the old prawn farm and improving soil along the ridge for growing home-grown vegetables such as lemongrass, chili and, eggplants and raise many kinds of animals around the farm such as poultry and cows; however, rice cannot be grown because of alkaline soil, 5) convert the prawn farm to an oil palm garden by filling the prawn farm and prepare the plot for growing oil palm trees; however, the soil surface must be improved first and 6) change the career from being a prawn farmer to do another one such as a merchant or a tailor.

Keywords : The Guidelines for Earning Restoration, Prawn Farming Crisis, residents in Ranote District

บทนำ

พื้นที่ชายฝั่งทะเลของไทยโดยเฉพาะภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการทำประมงชายฝั่ง ทั้งนี้ชาวบ้านที่มีพื้นที่ที่อยู่ติดริมทะเลมักประกอบอาชีพการประมงมาตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งประมงพื้นบ้านที่เป็นประมงชายฝั่งใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบง่าย ๆ และมีการพัฒนามาเป็นอุตสาหกรรมประมงในปัจจุบัน เมื่อมีการจับสัตว์น้ำมากขึ้นโดยเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้การทำประมงชายฝั่งของชาวบ้านเริ่มมีปัญหาเพราะจับสัตว์น้ำได้น้อยลง ชาวประมงพื้นบ้านที่มีพื้นที่ติดอ่าวไทยจึงเริ่มปรับเปลี่ยนอาชีพจากการประมงพื้นบ้านไปสู่อาชีพอื่นๆ มากขึ้น

ในทศวรรษ 2520 การขยายการเลี้ยงกุ้งกุลาดำจากประเทศไต้หวันได้เข้ามาสู่ประเทศไทย ชาวประมงพื้นบ้านที่มีพื้นที่ติดริมทะเลอ่าวไทยจึงเริ่มที่จะหันมาทำนา กุ้งแทนการทำประมงดั้งเดิม ทั้งนี้ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในประเทศไทยช่วงแรก ๆ เริ่มจากจังหวัดชายทะเลของภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ต่อมาก็ขยายสู่จังหวัดชายทะเลในภาคตะวันออกและภาคใต้ (มานะช่วยชู. 2534 : 4) เฉพาะในภาคใต้ได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในปี พ.ศ.2528 มีพื้นที่เพาะเลี้ยงทั้งภาคใต้ประมาณ 71,000 ไร่ และเพิ่มขึ้นเป็น 136,000 ไร่ในปี พ.ศ.2532 จังหวัดที่มีพื้นที่เลี้ยงกุ้งมากที่สุดคือ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช (สมศักดิ์ มณีพงศ์ และคณะ. 2535 : 516) ในปี 2534 นากุ้งได้ขยายไปทั่วลุ่มน้ำปากพนัง เช่น บ้านขนานนาก บ้านป่าขลุ บ้านบางวุ่น และบ้านท่าหนา อำเภอปากพนัง (ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ. 2552 : 213) รวมไปถึงพื้นที่อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลาที่เชื่อมต่อกับลุ่มน้ำปากพนัง

พื้นที่อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรสทิงพระมาแต่อดีตมีความเหมาะสมในการทำประมงที่หลากหลาย เนื่องด้วยอำเภอร่อนฉิมแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) บริเวณที่อยู่ใกล้ทะเลอ่าวไทยซึ่งเหมาะกับการทำประมง และเลี้ยงกุ้งเลี้ยงปลา 2) บริเวณที่อยู่ใกล้กับทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะที่จะทำเกษตรกรรม เป็นเขตของน้ำจืดจึงมีการปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพของภูมิประเทศของแต่ละตำบลว่าตั้งอยู่ตรงจุดไหนของพื้นที่ (อุทิศ สังขรัตน์. 2546 : 227) ซึ่งการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ จึงขึ้นอยู่กับการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านในแต่ละตำบล ดังที่ สจ๊วต (Steward.1955 : 28) ชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดความแตกต่างดังนี้ 1) ลักษณะ

การหาเลี้ยงชีพกับสภาพแวดล้อม 2) พฤติกรรมการผลิตกับลักษณะการหาเลี้ยงชีพในแต่ละท้องถิ่น 3) บทบาทของพฤติกรรมการผลิตต่อวัฒนธรรม ซึ่งทั้งหมดสรุปได้ว่าสภาพแวดล้อมที่ต่างกันทำให้วิถีวนาการต่างกันและวัฒนธรรมก็จะต่างกันด้วย ดังนั้นด้วยพื้นที่สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมทำให้พื้นที่อำเภอระโนดนับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำและได้มีการขยายพื้นที่การเลี้ยงไปเกือบทั่วทุกตำบลที่อยู่ติดกับฝั่งอ่าวไทย

ทั้งนี้พื้นที่อำเภอระโนด เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความเหมาะสมในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เพราะว่ามีพื้นที่หลายตำบลที่ติดกับอ่าวไทย และสามารถสูบน้ำเค็มเข้ามาใช้เลี้ยงกุ้งกุลาดำได้ ชาวบ้านในอำเภอระโนดจึงเริ่มมีการตื่นตัวในการทำฟาร์มกุ้งกุลาดำ โดยบางส่วนได้มีการปรับพื้นที่นาข้าว เป็นบ่อกุ้ง มีการลงทุนซื้อเครื่องมืออุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งจากบริษัทเอกชน จนพื้นที่อำเภอระโนดที่ติดกับอ่าวไทยกลายเป็นพื้นที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำขนาดใหญ่ นับตั้งแต่นั้นมา

การเลี้ยงกุ้งในเขตอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา (รวมทั้งเขตอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช) เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยมีบริษัทเอกชนจำนวน 14 บริษัทเข้าไปส่งเสริมการลงทุนให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งในช่วงแรก ๆ บริษัทเหล่านี้ให้การส่งเสริมในลักษณะการให้สินเชื่อเป็นลูกกุ้ง อาหารกุ้ง และอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง และเมื่อจับกุ้งได้บางบริษัทก็รับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร บางบริษัทก็ไม่รับซื้อแต่ให้เกษตรกรมาชำระหนี้ในสินเชื่อดังกล่าวด้วยเงินสด (สมศักดิ์ มณีพงศ์, ประวิทย์ ไตว์ฉนะ และพิภพ ปราบณรงค์. 2542 : 4–5 ; มานะ ช่วยชู 2534 : 4)

การทำนากุ้งในเขตพื้นที่อำเภอระโนดช่วงแรกที่มีบริษัทต่างถิ่นเข้ามาส่งเสริมการลงทุนนั้น เริ่มต้นในพื้นที่ 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองแดน ตำบลบ่อตรุ ตำบลวัดสน ตำบลท่าบอน ตำบลระวะ และตำบลปากแตระ ซึ่งทำให้เกษตรกรเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาปลูกข้าวไปเป็นพื้นที่ทำนากุ้งประมาณ 6,429 ไร่ ต่อมาภายหลังชาวบ้านในตำบลแถบนี้ซึ่งเป็นเกษตรกรทำนามาแต่เดิมได้ปรับเปลี่ยนจากนาข้าวมาทำนากุ้งเพิ่มขึ้นในพื้นที่ประมาณ 2,226 ไร่ รวมพื้นที่ทำนากุ้งทั้งหมด 8,655 ไร่ และมีการเพิ่มพื้นที่ขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ. 2553 มีพื้นที่นากุ้งในเขตพื้นที่อำเภอระโนดทั้งหมดประมาณ 11,245 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 87 ของพื้นที่นากุ้งของจังหวัดสงขลาซึ่งมีอยู่ประมาณ 13,000 ไร่ (มานะ ช่วยชู. 2534 : 4)

การเลี้ยงกุ้งประสบผลสำเร็จในช่วงที่มีการเลี้ยงกุ้งระยะแรก ๆ เพราะสภาพบ่อ

เพาะเลี้ยงเป็นสภาพบ่อที่เพิ่งบุกเบิกใหม่ รายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ได้นำไปสู่การลงทุนและการใช้จ่ายที่ฟุ้งเฟ้อ ทั้งนี้ เพราะชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรเองไม่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการทั้งการลงทุน และการใช้จ่ายในครัวเรือน การที่ชาวบ้านทำนาและมีรายได้จากการทำนาในฤดูกาลหนึ่ง ๆ เมื่อเทียบกับการเลี้ยงกุ้งกุลาดำแล้ว การเลี้ยงกุ้งทำรายได้มากกว่าถึงร้อยละ 80 ในเวลาแค่ 4 เดือน ทำให้ชาวบ้านที่เลี้ยงกุ้งในอำเภอรโนดมีความฟุ้งเฟ้อใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย (สิบบงศ์ ธรรมชาติ. 2534 : 23)

การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในเขตพื้นที่อำเภอรโนดเริ่มประสบปัญหานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ทั้งนี้ เพราะบ่อที่เลี้ยงกุ้งหลายครั้งเริ่มมีสารเคมีตกค้าง น้ำที่สูบเข้ามาในบ่อปนเปื้อนจากน้ำเสียที่ถ่ายออกมาจากบ่ออื่น ๆ คูและคันคลองในพื้นที่เลี้ยงกุ้งเริ่มมีน้ำเสีย รวมไปถึงกุ้งเกิดโรคระบาด จนเกษตรกรหลายคนเริ่มขาดทุน การปล่อยลูกกุ้งใหม่ในบ่อเดิมแต่ละครั้งจึงเป็นการสุ่มเสี่ยงว่ากุ้งจะติดโรคระบาดหรือไม่ หรือเลี้ยงไปสักระยะก็เกิดโรคขึ้นกับกุ้ง ทั้งนี้ เพราะเกษตรกรที่เลี้ยงกุ้งเองไม่มีความเชี่ยวชาญพอ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องไปอิงบริษัทเลี้ยงกุ้งของเอกชน เช่น การว่าจ้างนักวิชาการของบริษัทเอกชนมาตรวจสภาพบ่อ ควบคุมคุณภาพน้ำและดิน ตลอดจนการใช้สารเคมีตามคำแนะนำของนักวิชาการการเกษตร จนเกษตรกรหลายคนขาดทุนกลายเป็นคนล้มละลาย ที่นาซึ่งได้เปลี่ยนเป็นบ่อกุ้งถูกยึด หรือไม่ก็ต้องขายเพื่อใช้หนี้ที่เกิดจากการลงทุนในการเลี้ยงกุ้งที่ขาดทุนติดต่อกันหลายครั้ง ทรัพย์สินที่มีก็ขายไปใช้หนี้ บางรายก็อพยพย้ายถิ่นเข้าไปในเมือง หรือย้ายไปตั้งรกรากสร้างที่ทำกินใหม่ในที่อื่น หรือปรับเปลี่ยนอาชีพจากการเลี้ยงกุ้งไปเป็นอาชีพอื่น

การลงทุนในการเลี้ยงกุ้งระยะหลัง ๆ จึงมีความสุ่มเสี่ยงสูง และประสบความสำเร็จน้อยลง ผลกระทบจากการทำนากุ้งที่อำเภอรโนดทำความเสียหายให้กับชุมชนอย่างมาก เพราะคุณสมบัติทางเคมีและทางกายภาพในพื้นที่เพาะเลี้ยงและบริเวณใกล้เคียงเปลี่ยนไป ในทิศทางที่ไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช ดินที่ทำนากุ้งมาแล้วจะมีความเค็มเพิ่มขึ้นเป็น 4 เท่าของดินเดิม และความเค็มนี้ได้แพร่กระจายไปยังพื้นที่นาข้าวที่อยู่ใกล้เคียงทำให้ได้รับความเสียหายไม่สามารถปลูกข้าวได้ หรือปลูกได้แต่ผลผลิตลดลง (จรรยา หยุทอง-แสงอุทัย. 2551 : 113)

นอกจากนี้ ผลจากการทำนากุ้งยังสร้างความสกปรกให้กับชายฝั่งตะวันออกของอำเภอรโนดที่มีความสวยงามในครั้งอดีต ซึ่งระเกะระกะไปด้วยท่อพีวีซีสีฟ้าที่ผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำใช้สูบน้ำจากทะเลเข้าสู่บ่อ และเป็นปลายทางของคราบขี้มูลน้ำทิ้งเป็นระยะ ๆ

ซึ่งน้ำเสียเหล่านี้ยังไม่ผ่านกระบวนการบำบัด จึงทำให้คุณภาพน้ำชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เลวลงเรื่อย ๆ ดังที่ มานะ ช้วยชู (2534 : 48) ได้สรุปผลกระทบทางสังคมไว้ว่า กรณี ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ปรากฏว่าเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2533 ชาวบ้านจากตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ชาวบ้านตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และชาวบ้านตำบลลิเกียง จำนวน 1,000 คน ได้ไปชุมนุมกันที่หน้าว่าการอำเภอรโนด เพื่อเรียกร้องให้ทางการแก้ปัญหา น้ำเน่าเสีย และน้ำเค็มในคลองคลองแดน คลองท่าเขิน คลองปากกระวะ คลองบางแขง และคลองระโนด ปัญหาดังกล่าวเกิดจากการระบายน้ำเสียจากนาทุ่งลงคลองทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านผู้ใช้น้ำ และในปี พ.ศ. 2533 เคยเกิดปัญหาระหว่างนาทุ่ง 131 ราย กับนาข้าวเกือบสามหมื่นไร่ในกว่ายี่สิบหมู่บ้าน และเกี่ยวข้องกับผู้คนหมื่นกว่าราย เนื่องจากเขตนานาทุ่งปล่อยน้ำเค็มทำความเสียหายให้แก่ข้าว (สงบ ส่งเมือง. 2546 : 352)

การวิพากษ์วิจารณ์ถึงความสำคัญทางเศรษฐกิจของการทำนาทุ่งและปัญหาผลกระทบทางลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมมีมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในขณะนี้ก็ยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนต่อประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากการทำนาทุ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขึ้นของการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ความขัดแย้งของประชาชนในสังคม จำนวนอุบัติเหตุและอาชญากรรมที่เพิ่มขึ้น และการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ คุณภาพน้ำ ดิน และอากาศที่เสื่อมโทรมลงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่นทางลบ (อยุธยา นิสสภาก และวรรณดี ขวตโส. 2546 : 2)

เมื่อมีผลกระทบมากขึ้น เช่น น้ำเน่าเสีย กุ้งติดโรค อาหาร และอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งมีราคาแพงทำให้ชาวบ้านที่เลี้ยงกุ้งในอำเภอรโนดมีการขาดทุน ในขณะที่บางคนสูญเสียที่ดินเพราะถูกยึดจากการไปจำนองกับนายทุน หรือธนาคารของรัฐจนไม่มีเงินผ่อนส่งเพราะขาดทุนจากการเลี้ยงกุ้ง ในที่สุดก็เกิดวิกฤติกับเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่อำเภอรโนด และนำไปสู่การล่มสลายของอาชีพเลี้ยงกุ้ง ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการอพยพจากพื้นที่ระโนดเพื่อที่จะหางานทำใหม่ในพื้นที่ใหม่ที่ดีกว่า ซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานในยุคสมัยใหม่ไม่ใช่เพียงเพื่อเอาตัวรอดเท่านั้น หากยังเป็นการย้ายถิ่นเพื่อปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ (พรพันธุ์ เขมคุณาศัย และ สุภรัตน์ พินธุวรรณ. 2551: 124)

หลังจากปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การเลี้ยงกุ้งในพื้นที่อำเภอรโนดเริ่มมีปัญหา

มากขึ้น บางคนขาดทุนจนต้องขายที่ดิน ทรัพย์สิน รวมทั้ง “บ้าน” ที่มันสุดท้ายของครอบครัว ซึ่งก่อนหน้านี้จะเลี้ยงกุ้งต่างจินตนาการว่าเมื่อได้กำไรจากการเลี้ยงกุ้งจะต่อเติมบ้าน หรือสร้างบ้านใหม่หลังใหญ่ๆ และที่สำคัญบ้านไม่ได้มีความหมายแค่ซุกหัวนอน หากยังหมายถึงหน้าตา สถานภาพ และที่สำคัญคือการก้าวข้ามความเป็นคนจนในชุมชนจากมุมมองของคนใน (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2552 : 49) และสุดท้ายก็ไม่มีบ้าน หลายคนต้องไปขอปลูกขำนาในที่ดินของญาติ นับเป็นการล้มที่เจ็บปวดที่สุดของชาวนากุ้งหลายรายในอำเภอรโนด

แม้ว่าการล่มสลายของนากุ้งในเขตพื้นที่อำเภอรโนด ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านอื่นๆ แต่ผู้คนในเขตพื้นที่อำเภอรโนดก็ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อดำรงอยู่ต่อไป แม้ว่าส่วนหนึ่งจะอพยพย้ายถิ่น และเปลี่ยนแปลงอาชีพจากเกษตรกรไปทำอย่างอื่น แต่ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่อย่างกว้างขวาง จนบางคนย้ายหนีหนีออกจากพื้นที่ บางส่วนก็เลี้ยงกุ้งต่อไป บางส่วนก็ปรับเปลี่ยนอาชีพ นำไปสู่การตื่นตัวของรัฐ รวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่ ต่างคิดว่าน่าจะแก้ปัญหาระเบิดการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินากุ้งด้วยชุมชนเอง

ดังนั้น การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินากุ้งของชาวบ้านอำเภอรโนด จึงน่าสนใจที่จะหาคำตอบว่าชาวบ้านมีแนวทางในการฟื้นฟูอย่างไรบ้างที่ทำให้ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอรโนดสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินากุ้งของชาวบ้านอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

วิธีการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง “แนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินากุ้งของชาวบ้านอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา” ครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย กำหนดวิธีการเก็บตัวอย่างข้อมูล ตลอดจนกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยดังต่อไปนี้

พื้นที่ที่วิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาในพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยเลือกพื้นที่ 6 ตำบลซึ่งได้รับผลกระทบอย่างมากจากการทำนาถ้ำ ดังนี้ 1) ตำบลคลองแดน 2) ตำบลบ่อตรู 3) ตำบลวัดสน 4) ตำบล ท่าบอน 5) ตำบลระวะ และ 6) ตำบลปากแตระ การกำหนดพื้นที่อำเภอระโนดดังกล่าวนี้ก็เพื่อศึกษาแบบแผนพฤติกรรมของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งตามแนวนิเวศวิทยาว่ามีการปรับเปลี่ยนแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพอย่างไรหลังวิกฤตินาถ้ำ ซึ่ง มอร์เรน (Moran) มองว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเน้นการศึกษาแบบแผนทางพฤติกรรมโดยการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม บันทึกการเคลื่อนที่ เวลาที่ใช้ทำงาน ฯลฯ ดังนั้นจึงต้องมีการจำกัดพื้นที่ในการศึกษา เพื่อบรรลุถึงข้อสรุปที่มีความสัมพันธ์กันในเชิงเหตุผล (Emillio. 1982 : 44)

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ปรชาญชาวบ้านจำนวน 3 คน ผู้นำทางวัฒนธรรมและนักวิชาการท้องถิ่น 4 คน ผู้นำชุมชน 6 คน และชาวบ้านผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้ง ในอำเภอระโนด 14 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 27 คน

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการซักถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง วิธีการนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 ตำบลที่เป็นพื้นที่ศึกษาซึ่งได้สัมภาษณ์เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินาถ้ำของประชาชนอำเภอระโนด

2) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) การสนทนากลุ่มใช้สำหรับผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้ง และหาข้อสรุปเพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินาถ้ำของประชาชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา การสนทนากลุ่มย่อยสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งกลุ่มตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ศึกษา

3) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งวิธีการนี้ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นส่วนใหญ่นำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยเข้าไปยังชุมชนที่ใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อสังเกต ซักถาม และจดบันทึกเกี่ยวกับแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินาถ้ำของประชาชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้อง หลังจากนั้นก็นำข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์ถึงความเป็นมาของการทำนาเกลือในพื้นที่ศึกษา และลักษณะความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ในชุมชนที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้ง สภาพปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินาเกลือ

ตรวจทานผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าเชิงทฤษฎี สามเส้าเชิงวิธีการ สามเส้าเชิงบุคคล สถานที่ และสามเส้าเชิงเวลา และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

หลังจากเกิดวิกฤตินาเกลือในพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งประสบการขาดทุนทั้งการเกิดโรคระบาดในนาเกลือ คุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม อาหารและอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งมีราคาแพงทำให้ต้นทุนในการเลี้ยงสูงขึ้นมาก จนขาดเงินทุนหมุนเวียนที่จะลงทุนต่อ บางรายก็ถูกยึดที่จากนายทุน และธนาคารของรัฐเพราะขาดการผ่อนส่ง ทำให้ชาวบ้าน และหน่วยงานของรัฐต่างพยายามที่จะแก้ปัญหาและปรับเปลี่ยนอาชีพ ซึ่งจากการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินาเกลือของชาวบ้านอำเภอระโนด จังหวัดสงขลาพบว่าแนวทางการฟื้นฟูมี 6 แนวทาง โดยแนวทางทั้งหมดนี้มีการปรับเปลี่ยนในทุกตำบลที่ศึกษายกเว้นการปรับเปลี่ยนอาชีพการเลี้ยงกุ้งไปทำนาข้าวซึ่งมีความจำเป็นจะต้องเปลี่ยนพื้นที่ หรือย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพในพื้นที่ที่ไม่มีบ่อเกลือมาก่อน หรือมีการเลี้ยงกุ้งน้อยไม่ส่งผลกระทบต่อนาข้าว เช่นพื้นที่ตำบลบ้านขาว เป็นต้น ทั้งนี้พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตินาเกลือมีแนวทางการฟื้นฟู 6 แนวทางมีดังนี้

1. การปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงกุ้งสำหรับผู้ที่ต้องการเลี้ยงกุ้งต่อไปโดยการลดต้นทุนการผลิต และลดการใช้สารเคมี

การเกิดวิกฤติจากการเลี้ยงกุ้งดังกล่าว ส่งผลให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งบางรายต้อง

เปลี่ยนอาชีพจากการเลี้ยงกุ้งไปประกอบอาชีพอื่นที่มีการลงทุนน้อยกว่า และเพื่อต้องลดหนี้สิน แต่ขณะเดียวกันยังมีเกษตรกรหลายรายที่คิดจะยึดอาชีพการเลี้ยงกุ้งต่อไป แต่ปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงโดยที่เกษตรกรกลุ่มนี้ได้ปรับวิธีการเลี้ยงกุ้งที่เน้นการลดต้นทุน ลดความเสี่ยงในการขาดทุน จากการสัมภาษณ์ กระจ่าง ประสงค์ และธนกร ศรีภาค พบว่า เกษตรกรที่ยังคงยืนหยัดเลี้ยงกุ้งต่อไปต่างก็ผ่านช่วงวิกฤติมาแล้ว ประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น ทั้งการเลี้ยงไม่ได้มุ่งที่จะต้องการกำไรมาก ๆ เช่นอดีต แต่ต้องการเลี้ยงให้ได้ผลที่แน่นอน ลดความหนาแน่นในการปล่อยลูกกุ้งลง แม้ว่ากำไรไม่มากแต่ดีกว่าที่ต้องเลี้ยงแบบเสี่ยง ทั้งนี้บางรายเปลี่ยนจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำมาเป็นการเลี้ยงกุ้งขาวแทน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะกลับไปหาปัญหาของการเลี้ยง ตั้งแต่ขั้นตอน กระบวนการซึ่งต่างหันมาใส่ใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่น การตากบ่อเป็นเวลานาน ๆ ใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยขี้วัวมาโรยกันบ่อ การเลี้ยงที่ต้องลดปริมาณยา และสารเคมี แต่เน้นเรื่องชีวภาพมากขึ้นและบางรายก็เปลี่ยนจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำมาเป็นการเลี้ยงกุ้งขาวที่ใช้ทุนน้อยกว่า เป็นต้น (กระจ่าง ประสงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 76/7 หมู่ที่ 1 ตำบลระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2555. ธนกร ศรีภาค (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 75 ตำบลระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2555. จริญญา รวมสิน (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 136 หมู่ที่ 3 ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2555. จาจิเรศ พร้อมมูล (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 1 ตำบลบ่อตรุ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ วันที่ 14 ธันวาคม 2555. และประไพ คำดัด (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 5 และ 14 ธันวาคม 2555.)

นอกจากนี้พบว่า แนวทางที่ยังคงเลี้ยงกุ้งต่อไปมีจำนวนน้อยมาก ทั้งนี้เพราะส่วนหนึ่งตอนเกิดวิกฤติสามารถที่จะกอบกู้ทุนมาได้ทัน และไม่ถึงกับหมดตัวทั้งหมด แต่มีความคิดว่าการเลี้ยงไม่คุ้มทุนมาก ใส่ใจในสิ่งแวดล้อม สภาพบ่อก็สามารถที่จะเลี้ยงได้ แต่จะต้องไม่ลงทุนมาก การเลี้ยงจึงมีน้อย และเห็นว่าการใช้วิธีการธรรมชาติ เช่น การตากบ่อนาน ๆ ไม่ต้องรีบ การใส่ปุ๋ยขี้วัว ปุ๋ยคอก ปรับสภาพบ่อ ก็ช่วยฟื้นฟู

สภาพบ่อได้ในระดับหนึ่ง ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรเลี้ยงกุ้งที่ยังเหลืออยู่จึงสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งต่อไปได้ แต่เป็นการเลี้ยงที่ลดการใช้สารเคมี

2. ปรับเปลี่ยนพื้นที่บ่อกุ้ง เป็นบ่อเลี้ยงปลา

แนวทางดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งพยายามหาช่องทางที่จะประกอบอาชีพหลังจากล้มเหลวจากการเลี้ยงกุ้งแล้ว มีบ่อกุ้งร้างจำนวนมากที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ เมื่อบ่อกุ้งถูกปล่อยทิ้งไว้นาน ๆ บ่อเหล่านี้เริ่มมีสภาพที่ดีขึ้นเพราะไม่ได้เพิ่มปริมาณน้ำเค็มเข้าไปในพื้นที่ หากบ่อกุ้งที่ถูกปล่อยให้ร้างประมาณ 3 ปีขึ้นไปสภาพบ่อเริ่มที่จะมีการเปลี่ยนแปลง หลังจากนั้นเกษตรกรผู้เลี้ยงก็จะสูบน้ำออก แล้วมีการปรับสภาพบ่อด้วยการบำบัด ปรับปรุงดินและน้ำเพื่อเตรียมการเลี้ยงปลาต่อไป

เนื่องจากพื้นที่ที่เป็นบ่อกุ้งแต่เดิม เมื่อไม่มีการเลี้ยงกุ้งแล้วพื้นที่บ่อเหล่านั้นยังมีความเค็มจนถึงกร่อย การปรับเปลี่ยนจากบ่อกุ้งเป็นบ่อเลี้ยงปลา ก็ต้องปรับสภาพบ่อ เช่น การกวาดเลนกันบ่อออกให้สะอาด แล้วมีการตากบ่อ ใช้ปูนขาวและปุ๋ยคอกโรยกันบ่อตากเอาไว้ประมาณ 3 เดือน ปล่อยน้ำจืดซังไว้อีก 1 เดือน แล้วระบายน้ำออกโรยปุ๋ยคอกตากไว้อีก 1 เดือน จึงเอาน้ำจืดใส่ก็สามารถที่จะเลี้ยงปลาบางชนิดได้ เช่น ปลานิล ปลากระบอก เพราะปลาเหล่านี้สามารถเลี้ยงในน้ำกร่อยได้ แต่ขณะที่เลี้ยงจะต้องเอาน้ำออก และเพิ่มน้ำจืดเรื่อย ๆ สภาพน้ำ และบ่อก็จะค่อย ๆ ดีขึ้น (เจือกาพวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 20/1 หมู่ที่ 5 ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2556. และบุญยืน ขุนชุม (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 9/1 หมู่ที่ 7 ตำบลท่าบอน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2555.) การปรับเปลี่ยนบ่อกุ้งเป็นบ่อเลี้ยงปลาดังกล่าวนี้ เกษตรกรส่วนหนึ่งบอกว่า เป็นการลดต้นทุนเรื่องอาหารที่ไม่มากเหมือนอาหารกุ้ง และการดูแลง่ายกว่าการเลี้ยงกุ้ง ทั้งยังสามารถที่จะทำรายได้ดีแม้จะมีกำไรไม่มากเหมือนการเลี้ยงกุ้งก็ตาม แต่ก็ลดความเสี่ยงลงเมื่อจับปลาขายก็นำไปส่งตลาด กำหนดราคาเอง นอกจากนี้ก็มีการแปรรูปปลาเป็นปลาเค็ม ปลาแห้ง ขายอีกทางหนึ่งด้วย

ทั้งนี้พื้นที่ที่จะปรับมาเป็นบ่อเลี้ยงปลาจะต้องอยู่ในพื้นที่ที่เลิกการเลี้ยงกุ้งแล้ว หากจะเลี้ยงกุ้งบ้างก็อาจเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งชาวที่เลี้ยงในบ่อน้ำจืด ไม่ต้องใช้น้ำเค็มเข้าไปผสม การเลี้ยงปลาก็สามารถที่ฟักสภาพบ่อจากดินเค็มให้ดีขึ้นได้ แนวทางดังกล่าวเกษตรกรในอำเภอรโนดยังนำไปใช้ร่วมกับการทำไร่นาสวนผสมอีกทางหนึ่งด้วย

3. เปลี่ยนพื้นที่เลี้ยงกุ้งมาปลูกพืชผักสวนครัว

แนวทางการปรับเปลี่ยนพื้นที่เลี้ยงกุ้งมาปลูกพืชผักสวนครัวนี้ เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งจำนวนน้อยที่มีการถมนาทุ่งเดิมแล้วปรับพื้นที่เป็นพื้นที่ปลูกผัก ทั้งนี้เพราะว่าการถมบ่อจำเป็นที่จะต้องจ้างรถแทรกเตอร์ หรือรถแบคโฮ มากกว่าดินซึ่งต้องลงทุนมาก ในการจ้างรถดังกล่าว มีการคิดค่าจ้างเป็นรายชั่วโมง ชั่วโมงละ 2,500-3,000 บาท นอกจากนี้ต้องมีการลงทุนปรับปรุงดินจากดินเดิมให้ดินมีคุณภาพดินดีขึ้น ใช้ปุ๋ยขาว ปุ๋ยคอกมาปรับหน้าดิน ปลูกอ้อย และบางรายก็ซื้อหน้าดินจากที่อื่นมาถมปรับพื้นที่ ซึ่งต้องใช้ทุนสูงแล้วปลูกพืชล้มลุกซึ่งรากไม่ลึก เช่น พริก มะเขือ แตงกวา ถั่ว ฯลฯ เป็นต้น (เจือ กาพวงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 20/1 หมู่ที่ 5 ตำบลคลองแดน อำเภอรอนไทร จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2556. ประชิต ลอยลิบ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าบอน อำเภอรอนไทร จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556. พจน์ สุวรรณรักษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ที่ 4 ตำบลระวะ อำเภอรอนไทร จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556. และสมใจ แซ่ย์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 3 ตำบลปากแตระ อำเภอรอนไทร จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556.) แนวทางดังกล่าวนี้ แม้ว่าจะต้องลงทุนสูงในการปรับสภาพพื้นที่บ่อกุ้ง แต่ชาวบ้านในอำเภอรอนไทรผู้ที่เคยเจอวิกฤตินาทุ่งบอกว่าไม่สามารถที่จะปลูกไม้ยืนต้นได้ เพราะเมื่อรากลึกลงไปก็จะเจอดินเค็มพืชก็ไม่เจริญเติบโต (ทวีศรีประสงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 131 หมู่ที่ 5 ตำบลปากแตระ อำเภอรอนไทร จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2556. และสุวัฒน์ พรเจริญวิโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 2 ตำบลคลองแดน อำเภอรอนไทร จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2556.) พืชที่ปลูกส่วนใหญ่จึงเป็นพืชผักสวนครัวที่มีรากตื้น

นอกจากนี้การปรับสภาพดินเกษตรกรยังปลูกต้นจาก สาครู ไม้รอบๆ บ่อที่เคยเลี้ยงกุ้งทั้งนี้เกษตรกรหลายรายบอกว่าต้นจากและสาครูสามารถที่จะดูดซับเอาความเค็มจากดินและน้ำได้เป็นอย่างดี เมื่อปลูกประมาณ 3 ปี สภาพหน้าดินก็ค่อยๆ ดีขึ้นจนสามารถปลูกพืชผักสวนครัวได้ หากมีการใช้หน้าดินมากลบดินเดิม เพิ่มปุ๋ยคอกก็สามารถที่จะปรับสภาพดินให้เร็วขึ้น ในขณะที่ในบ่อก็สามารถที่จะเลี้ยงปลาได้ และ

เมื่อสภาพดินดีขึ้นก็ค่อย ๆ ปรับปลูกพืชที่รากไม่ลึกเกินไปได้ เช่น มะละกอ ถั่วฝักยาว อ้อย ข้าวโพด เป็นต้น แต่ก็เลี้ยงปลาเป็นหลัก

4. ปรับพื้นที่เป็นไร่นาสวนผสม

ปัญหาเรื่องสภาพดิน และน้ำเค็มจากการเลี้ยงกุ้งหลังวิกฤตินากุ้งทำให้ชาวบ้านในอำเภอรอนดง ซึ่งส่วนใหญ่ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาทุ่งเดิมมาใช้ประโยชน์เท่าที่จะทำได้แรก ๆ ก็มีการเลี้ยงเปิดเลี้ยงไปจนขอบคันคูของบ่อกุ้ง ต่อมาก็ค่อย ๆ ปรับสภาพบ่อมาเลี้ยงปลา และเลี้ยงเปิดไปด้วย ขณะเดียวกันก็มีการปรับหน้าดิน ทั้งใช้วิธีการเอาน้ำดินจากที่อื่นมาถมบนคันคูแล้วปลูกพืชสวนครัว ซึ่งช่วงแรก ๆ ได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง จากนั้นเมื่อเวลาผ่านไปสภาพดินค่อย ๆ ดีขึ้นก็หันมาทำไร่นาสวนผสม

การปรับพื้นที่บ่อกุ้งเป็นไร่นาสวนผสม เป็นแนวทางหนึ่งที่เกษตรกรผู้ประสบวิกฤตินากุ้งนำมาแก้ปัญหาในการปรับเปลี่ยนอาชีพ ทั้งนี้บ่อกุ้งเมื่อไม่มีการเลี้ยงกุ้งด้วยสาเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ขาดทุนแล้ว ก็ยังสามารถใช้เป็นบ่อเลี้ยงปลาได้ แต่จะต้องมีการปรับปรุงบ่อทั้งมีการใช้ปูนขาว และปุ๋ยคอกปรับสภาพบ่อ เมื่อปรับได้แล้วจึงเลี้ยงปลานิล ส่วนคันบ่อต้องปรับปรุงคุณภาพดิน ซึ่งอาจใช้หน้าดินจากที่อื่นมาถมเกลี่ยปรับระดับร่องใช้ปุ๋ยคอก และแกลบมาผสมหน้าดิน รดน้ำ และตากดินไว้ 4-6 เดือน หลังจากนั้นก็สามารถปลูกพืชจำพวก ตะไคร้ พริก มะเขือ ข่า ต้นหอม ขมิ้น ได้นอกจากนี้พื้นที่รอบ ๆ บ่อก็สามารถเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว เป็นต้น (กานดา สุจิตตรุการ (ผู้ให้สัมภาษณ์), จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 78/4 หมู่ที่ 2 ตำบลปากแตระ อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2555, เจือ กาพวงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 20/1 หมู่ที่ 5 ตำบลคลองแดน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2556, และชัย ชูสุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์), จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 5/1 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าบอน, เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2555.) แนวทางดังกล่าวเกษตรกรที่เป็นชาวบ้านอำเภอรอนดงสามารถที่จะดำรงอยู่ได้ ทั้งนี้การเลี้ยงสัตว์ผสมด้วยเป็นการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง และใช้มูลสัตว์เหล่านั้นค่อย ๆ ปรับสภาพผิวดิน แต่ดินชั้นที่ลึกกว่า 2 เมตรยังมีปัญหาเรื่องดินเค็มจากการเลี้ยงกุ้งในอดีต จึงจำเป็นต้องปลูกพืชประเภทจาก และสาธิตเพื่อที่จะดูดซับความเค็มจากดิน

5. ปรับพื้นที่บ่อกุ้งเป็นสวนปาล์มน้ำมัน

ปาล์มน้ำมันเป็นพืชเศรษฐกิจที่กำลังได้รับความนิยมในภาคใต้ประมาณ 4-5 ปี

ที่ผ่านมา สภาพบ่อกึ่งที่รกร้างหลายแปลงมีการไถกลบบ่อแล้วยกเป็นแนวร่องเพื่อใช้ปลูกปาล์มน้ำมัน ซึ่งหลายคนไม่แน่ใจว่าสามารถที่จะปลูกขึ้นหรือเปล่า แต่เมื่อไม่มีทางเลือกเกษตรกรหลายคนจึงพยายามฟื้นฟูดินเพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน การฟื้นฟูดังกล่าว นับตั้งแต่เอาฟางข้าว ปุ๋ยคอก ปูนขาว มาปรับหน้าดิน ปรับหลุมปลูกโดยใช้รถแบคโฮขุดหลุมกว้างๆ ใส่ปุ๋ยคอก ใส่ฟางข้าว ผสมปูนขาวทิ้งไว้ประมาณ 2 เดือน จึงเริ่มลงกล้าปาล์มน้ำมัน ส่วนบริเวณหน้าดินก็พยายามที่จะเอาฟางข้าว หญ้าแห้ง และปุ๋ยคอกโรยทั่วไปจนทั่วร่องสวน ขณะที่ในร่องก็อาจเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด ไปด้วย

แนวทางการปรับเปลี่ยนบ่อกึ่งเดิมเป็นแปลงปาล์มน้ำมัน เป็นที่นิยมกันมากขึ้นในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะปาล์มน้ำมันเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ และเป็นที่นิยมปลูกในพื้นที่พรุซึ่งมีดินเปรี้ยว แต่พื้นที่บ่อกึ่งในอดีตนั้นผืนดินยังเป็นดินเค็มอยู่ แต่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งจำนวนมากหันมาปรับปรุงดินเพื่อปลูกปาล์ม ซึ่งเมื่อปรับพื้นที่ และยกร่องเป็นแปลงปลูกปาล์มพื้นที่บนแปลงต้องปรับสภาพดินทั้งการใช้หน้าดินจากที่อื่นมาผสมหรือปุ๋ยมานำดินเดิม ปรับดินโดยใช้ปุ๋ยคอก ปูนขาว แกลบ ชี้เถ้า ก็สามารถที่จะปลูกปาล์มน้ำมันได้ ซึ่งบางแปลงเมื่อปรับสภาพดินให้มีความเค็มน้อยลงก็สามารถปลูกปาล์มได้งอกงามเช่นเดียวกัน แต่หลายคนกังวลว่าเมื่อรากปาล์มลึกลงไปถึงชั้นดินเค็มจะทำให้ปาล์มหยุดการเจริญเติบโต (ประดิษฐ์ เทพรักษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 47/5 หมู่ที่ 7 ตำบลระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2556. แฉ้ว สุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 11/ 2 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2556. และสรวิจิต พรเจริญวิโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 2 ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2556.) การปรับเปลี่ยนจากอาชีพเลี้ยงกุ้งมาเป็นการทำสวนปาล์มน้ำมันจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ชาวบ้านอำเภอระโนด เห็นว่าเป็นทางเลือกที่น่าจะดีกว่าการเลี้ยงกุ้ง ทั้งนี้ในช่วงเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา บางแปลงปาล์มก็เจริญเติบโตได้ดีจนสามารถเก็บผลปาล์มได้ แต่ก็มีหลายไม่โตนัก ในขณะที่บางแปลงปาล์มก็ไม่ค่อยเจริญเติบโตมากนัก

อย่างไรก็ดี การปลูกปาล์มน้ำมันก็เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนจากการเลี้ยงกุ้งมาสู่อาชีพใหม่ได้ ทั้งนี้เกษตรกรเห็นว่าจะปลูกปาล์มได้ดีแค่ไหนขึ้นอยู่กับสภาพดิน หากมีการจัดการน้ำและดินจากบ่อกึ่งเดิมอย่างดีแล้ว ก็สามารถที่

จะปลูกปาล์มน้ำมันเป็นอาชีพใหม่แทนการเลี้ยงกุ้งได้

6. ปรับเปลี่ยนอาชีพจากการเลี้ยงกุ้ง ไปเป็นอาชีพอื่น ๆ

นอกจากอาชีพที่กล่าวมาข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว หลังวิกฤตินากุ้งเกษตรกรที่เคยเลี้ยงกุ้งในอำเภอรอนดหลายคนขายที่ทั้งที่อยู่อาศัย และบ่อเลี้ยงกุ้งเพราะไม่สามารถหาเงินมาใช้หนี้คืนได้ บางรายบ้านและที่ดินถูกยึดโดยธนาคาร จึงต้องดิ้นรนต่อสู้ และปรับเปลี่ยนมาทำอาชีพอื่น ๆ ทางเลือกในอาชีพอื่น ๆ จึงมีหลากหลาย ส่วนคนที่ยังมีบ้านก็หันมายึดอาชีพการบริการโดยการเป็นเจ้าของกิจการเล็ก ๆ หรือประกอบอาชีพเดิมที่เคยทำก่อนที่จะมาเลี้ยงกุ้ง

เกษตรกรที่เป็นชาวบ้านอำเภอรอนด ที่เจอปัญหาวิกฤตินากุ้งและไม่คิดที่จะเลี้ยงกุ้งหรือเป็นเกษตรกรอีกต่อไปมีการปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพเป็นเป็นอาชีพใหม่ ซึ่งไม่ได้สัมพันธ์กับพื้นที่เลี้ยงกุ้งเดิม บางรายที่ยังมีบ่อกุ้งก็มีการถมบ่อกุ้ง แล้วสร้างเป็นอาคารร้านค้าและอาจปรับสภาพผิวดินเล็กน้อยเพื่อปลูกผักสวนครัวใกล้ ๆ อาคารร้านค้าที่สร้างใหม่ และเริ่มต้นกู้เงินมาลงทุนใหม่โดยหันมายึดอาชีพการค้าขาย เช่น ขายของชำ ขายอุปกรณ์การเกษตร เปิดกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เปิดร้านขายรถมือสอง ฯลฯ หรือแม้กระทั่งร้านอาหาร ร้านข้าวแกง ร้านก๋วยเตี๋ยว ฯลฯ ซึ่งเหล่านี้เป็นการลงทุนใหม่ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องไปแก้ปัญหาดินเค็ม (เดชา แทนบุญ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 156 ตำบลระวะ อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2555. นฤมล ชาวสวน (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 76/7 หมู่ที่ 1 ตำบลระวะ อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2555. ประไพ คำดัด (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสน อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 5 และ 14 ธันวาคม 2555. ปิยนุช หัสรังษี (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสน อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2555. วิศาล คงธรรม (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 2 ตำบลบ่อตรุ อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2555. และพิรัชย์ วงศ์งามหิรัญ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 165/12 หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2557.) ทั้งนี้หลายคนบอกว่าการปรับเปลี่ยนเป็นอาชีพค้าขายดีกว่าการเลี้ยงกุ้งกุลาดำมาก เพราะลดความ

เสี่ยงจากความไม่แน่นอนของการเลี้ยงกุ้ง และไม่ต้องเสี่ยงต่อโรคระบาด และเสี่ยงต่อราคาตลาดที่ไม่แน่นอนซึ่งผู้เลี้ยงไม่สามารถกำหนดได้

ในอาชีพใหม่ ๆ เหล่านี้เกษตรกรผู้ประสพวิกฤตินากุ้งบอกว่าสามารถที่จะตั้งตัวได้ ทั้งสามารถใช้หนี้ได้ในระดับหนึ่ง และหลายคนก็สามารถที่จะใช้หนี้ได้หมดและตั้งตัวได้ ทั้งนี้ เหตุผลสำคัญคือการปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่ ที่ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง รู้จักใช้จ่าย และเก็บออมขณะเดียวกันก็ทำงานอื่นๆ เสริมเพื่อเพิ่มรายได้ จนหลายคนบอกว่าอาชีพการบริการดีที่สุดในนายของตนเอง และยังสามารถกำหนดราคา และการบริการได้ หากรู้จักเก็บ และสู้ต่อก็สามารถที่จะพาครอบครัวให้หลุดพ้นจากหนี้สินที่เกิดจากวิกฤตินากุ้งในอดีตได้

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูการประกอบอาชีพหลังวิกฤตินากุ้งของชาวบ้าน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา พบว่ามี 6 แนวทางดังนี้ 1) การปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงกุ้ง 2) ปรับเปลี่ยนพื้นที่บ่อกุ้ง เป็นบ่อเลี้ยงปลา 3) ปรับเปลี่ยนพื้นที่เลี้ยงกุ้งมาปลูกพืชสวนครัว 4) ปรับพื้นที่เป็นไร่นาสวนผสม ทั้งนี้บ่อกุ้งเดิมใช้เลี้ยงปลานิล คั้นบ่อปรับคุณภาพดินปลูกพืชสวนครัว เช่น ตะไคร้ พริก มะเขือ เป็นต้น และเลี้ยงสัตว์ผสมรอบ ๆ บ่อ เช่น เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว เป็นต้น แต่ไม่สามารถปลูกข้าวได้เพราะดินยังเค็ม 5) ปรับพื้นที่บ่อกุ้งเป็นสวนปาล์มน้ำมัน 6) ปรับเปลี่ยนอาชีพจากการเลี้ยงกุ้ง ไปเป็นอาชีพอื่น ๆ

ผลจากวิกฤตินากุ้งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านอำเภอรอนดงได้ชี้ให้เห็นถึงผลพวงของการพัฒนา ที่ประเทศไทยใช้วิธีการพัฒนาแบบทุนนิยม โดยเน้นการเพิ่มรายได้ และการลงทุนเพื่อกำไรโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน ทั้งนี้การทํานากุ้งในพื้นที่อำเภอรอนดงนำไปสู่ปัญหาและผลกระทบอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ระหว่างนาข้าวกับชานากุ้ง เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น คุณภาพน้ำ ดิน และอากาศที่เสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่นทางลบ ซึ่งสอดคล้องกับงานของอูยर्थ นิสสกา และวรรณดี ขวตใส (2546 : 2) ที่พบว่าท้ายที่สุด การเลี้ยงกุ้งส่งผลกระทบทั้งด้านสังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมในชุมชน ด้านสังคม และวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ต้องแข่งขัน การปฏิสัมพันธ์

ทางสังคมลดลงเพราะไม่มีเวลาโดยในแต่ละวันจะใช้เวลาไปกับวิถีชีวิตในบ่อ ไม่มีเวลาให้ลูกหลาน ญาติ การไปงานญาติหรือเพื่อนฝูงรวมทั้งคนในชุมชนลดลง ทั้งการเลี้ยงกุ้งนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเค็มในบ่อกุ้งทำให้ต้นตาลตาย นาข้าวข้างเคียงได้รับผลกระทบนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเจ้าของนาข้าว และนากุ้ง การปรับเปลี่ยนอาชีพจากการทำนากุ้งไปสู่อาชีพอื่น ๆ หลังจากที่เกิดวิกฤติจึงเป็นผลมาจากการพยายามฟื้นฟูพื้นที่นากุ้งไปสู่การใช้ประโยชน์เพื่อประกอบอาชีพอื่น ๆ จึงเป็นทางเลือกหนึ่งอย่างไรก็ดีแม้หลายคนปรับเปลี่ยนอาชีพไปแล้ว แต่ก็เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ หากมีการเลี้ยงกุ้งรวมกันกับพื้นที่นาข้าว ทั้งนี้รัฐควรมีการจัดการจัดโซนนิ่งเขตพื้นที่ในการเลี้ยงกุ้ง และทำนาให้ชัดเจน

อย่างไรก็ตาม อำเภอรอนไคมีความเหมาะสมจะประกอบอาชีพที่หลากหลายเนื่องด้วยอำเภอรอนไคแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) บริเวณที่อยู่ใกล้ทะเลอ่าวไทยซึ่งเหมาะกับการทำประมง และเลี้ยงกุ้งเลี้ยงปลา 2) บริเวณที่อยู่ใกล้กับทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่เป็นภาคของเกษตรกรรม เป็นเขตของน้ำจืดที่มีการประกอบอาชีพปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพของภูมิประเทศของแต่ละตำบลว่าตั้งจุดไหนของพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับอุทิศ สังขรัตน์ (2546 : 227) ที่กล่าวว่าความเหมาะสมของพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นความได้เปรียบตามลักษณะชัยภูมิที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ แต่การวางแผนและการจัดการการใช้พื้นที่โดยภาครัฐยังไม่มีมีการกำหนดให้เป็นรูปธรรมจนนำไปสู่ปัญหาระหว่างผู้ใช้น้ำจืด และน้ำเค็ม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการพัฒนาโดยยึดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอดีตมาใช้ โดยพยายามปรับปรุงฟื้นฟูอาชีพดั้งเดิมซึ่งให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่น่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสม ทั้งนี้คนในอำเภอรอนไคมีวิถีสัมพันธ์กับอาชีพทำนา ขึ้นตาล และประมงมากที่สุด เพราะเป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำจืดหรือน้ำกร่อยจากฝั่งทะเลสาบสงขลา และมีฝนตกชุกในอดีต การเลี้ยงกุ้งที่ผ่านมา ส่งผลต่อสังคมและวัฒนธรรม เพราะจะเกิดการแข่งขัน การเอาวัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันมากขึ้น เห็นแก่ตัว และการดำเนินชีวิตก็ต้องใช้จ่ายมากขึ้น เพราะพื้นที่ได้เปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว ดังนั้นการทำนาอย่างเดียวจึงไม่เหมาะสมอีกต่อไป แม้ว่าพื้นที่บางส่วนไม่สามารถกลับไปปลูกข้าวได้อีก แต่ต้องมีการวางแผนปรับปรุงฟื้นฟูสภาพดิน และพื้นที่ ทั้งนี้เพราะบางส่วนก็มีการปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพ เป็นอาชีพไร่นาสวนผสมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง อาชีพเลี้ยงนกนางแอ่น เพราะลงทุนน้อยสร้างบ้านนกครั้งเดียวแล้วเก็บเกี่ยวรังนกตลอดไป อาชีพรับราชการเพราะมีฐานะที่มั่นคงกว่า ปลูกปาล์ม

ปลูกผักปลอดสารพิษ ผักสวนครัว เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่หันมาใส่ใจสุขภาพมากขึ้น ผักปลอดสารพิษต้องใช้ในการชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้ภาครัฐมีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ชาวบ้านในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ และวิธีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นควรกำหนดเขตพื้นที่ในการทำนา ทุ่งให้ชัดเจน พร้อมทั้งจัดระบบน้ำทั้งการใช้น้ำเค็ม การกำจัดน้ำเสีย และการฟื้นฟูสภาพคลองเพื่อไม่เกิดมลภาวะ รวมทั้งการวางมาตรการทางกฎหมายเพื่อลดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมจากการเลี้ยงกุ้ง
2. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นควรวางแผนฟื้นฟู และพัฒนาสภาพพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ที่เคยเป็นนาทุ่ง โดยการให้ความรู้ชาวบ้านในการปรับสภาพดิน เพื่อใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรม เช่น ส่งเสริมให้มีการปรับใช้พื้นที่เป็นการเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงเป็ด ไก่ แพะ แกะ และวัว เป็นต้น
3. เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งที่ผ่านมาส่งผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การเกิดความขัดแย้งเรื่องการใช้ที่ดิน ปัญหาความห่างเหินของคนในชุมชน ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอาชีพหายไป หน่วยงานท้องถิ่นควรฟื้นฟู วัฒนธรรมของคนในชุมชนบางอย่างขึ้นมาใหม่เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีของคนในชุมชน และเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. ควรศึกษาวิจัย และทดลองเกี่ยวกับการปรับสภาพดินจากดินเค็มให้สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่เคยทำนาทุ่งมาทำเกษตรประเภทอื่น ๆ
2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และแนวทางการฟื้นฟูชุมชนหลังวิกฤตินาทุ่งในพื้นที่อำเภอรอนด
3. ควรศึกษาการจัดพื้นที่และการออกแบบการเลี้ยงกุ้งแนวใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการลดการใช้สารเคมี ลดต้นทุนการผลิต เพื่อการใช้ประโยชน์พื้นที่เลี้ยงกุ้งอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- จรรยา หยุทอง-แสงอุทัย. (2551). **ทุ่งระโนด วิถีธรรม วิถีทุน วิถีทาส และวิถีไทย**. สงขลา : โครงการการบริหารจัดการประตูระบายน้ำปากกระวะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน.
- ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ. (2552). “พลวัตการผลิตของชาวนาชุมชนขนานนา : จากนาข้าวสู่นาถั่ว,” **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**. 4 (1), 213.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2552). “อัตลักษณ์และการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเก่าแก่วัดสงขลา,” **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**. 4 (1), 49.
- พรพันธุ์ เขมคุณาศัย และศุภรัตน์ พิณสุวรรณ. (2551) “ผู้หญิง มาลายูมุสลิมชายแดนใต้ : แรงงานรับจ้างนอกระบบในประเทศมาเลเซีย,” **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**. 3 (2), 124.
- มานะ ช่วยชู. (2534). **ผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ กรณีศึกษาตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา**. ม.ป.ท.
- สงบ ส่งเมือง. (2546). **เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- สมศักดิ์ มณีพงศ์, ประวิทย์ ไตว์มณะ, และพิภพ ปราบณรงค์. (2535). ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการทำนาถั่วที่อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. **เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ 3**, ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิต, กรุงเทพฯ. หน้า 561-565.
- สมศักดิ์ มณีพงศ์, ประวิทย์ ไตว์มณะ และพิภพ ปราบณรงค์. (2542). **ผลกระทบของการทำนาถั่วต่อทรัพยากรดินและการฟื้นฟูบูรณะพื้นที่นาถั่วเสื่อมโทรมรวมทั้งพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเกลือเพื่อการเพาะปลูก**. สงขลา : คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.
- สืบพงศ์ ธรรมชาติ. (2534). **ผลกระทบจากนาถั่วต่อสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ.

อุยุทธ์ นิสสกา และวรรณดี ขวตไธ. (2546). “ความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ทำนาถั่ว และผู้ประกอบการอาชีพอื่น ๆ ในท้องที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ต่อผลกระทบจากการทำนาถั่ว,” **วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**. 11 (1-2),2.

อุทิศ สังขรัตน์. (2546). **การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในสมัยเรือเมล์ (พ.ศ. 2465-2516)**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

Emillio, E. (1982). **Social research : The basics**. London : Sage.

Steward, J. (1955). **Theory of culture change : The methodology of multilinear evolution**. Urbana : University of Illinois Press.

บุคลากรกรม

กระจ่าง ประสงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 76/7 หมู่ที่ 1 ตำบลระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2555.

ก้อง ชำนาญเวชกิจ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่สำนักงานเกษตรอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2555.

กานดา สุจริตธรรการ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 78/4 หมู่ที่ 2 ตำบลปากแตระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2555.

เกียรติพงษ์ อุทัยรัตน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 38 หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2556.

จรัญ รอมสิน (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 136 หมู่ที่ 3 ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2555.

จาจิเรศ พร้อมมูล (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 1 ตำบลบ่อตรุ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ วันที่ 14 ธันวาคม 2555.

- เจือ กาพวงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 20/1 หมู่ที่ 5 ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2556.
- ช้อย ชูสุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 5/1 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าบอน. เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2555.
- ชูลิพร พวงแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 83/20 หมู่ที่ 1 ตำบลปากแตระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2555.
- เดชา แทนบุญ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 156 ตำบลระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2555.
- ถาวร จงไกรจักร (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 126/1 หมู่ที่ 2 ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2555.
- ทวี ศรีประสงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 131 หมู่ที่ 5 ตำบลปากแตระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2556.
- ธนกร ศรีกาศ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 75 ตำบลระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2555.
- นฤมล ชาวสวน (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 76/7 หมู่ที่ 1 ตำบลระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2555.
- บุญยืน ชุนชุม (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 9/1 หมู่ที่ 7 ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2555.
- ประชิด ลอยลิบ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556.
- ประดิษฐ์ เทพรักษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 47/5 หมู่ที่ 7 ตำบลระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2556.

- ประไพ คำดัด (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสน อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 5 และ 14 ธันวาคม 2555.
- ปิยนุช หัสรังษี (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสน อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2555.
- แผ้ว สุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 11/ 2 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าบอน อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2556.
- พจน์ สุวรรณรักษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ที่ 4 ตำบลระวะ อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556.
- พิรัชย์ วงศ์งามหิรัญ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 165/12 หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2557.
- วิศาล คงธรรม (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 2 ตำบลบ่อตรุ อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2555.
- สมใจ แซ่ยี่ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 3 ตำบลปากแตระ อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556.
- สรจิต พรเจริญวิโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 2 ตำบลคลองแดน อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2556.
- สุวัฒน์ พรเจริญวิโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรกฤษณ์ จุฑาทิพรัตน์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 2 ตำบลคลองแดน อำเภอร่อนฉิม จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2556.